

eski inançlar, yeni tehditler ve zamana gelen kehânetler

(uluslararası ilişkiler, din ve politika ekseninde bir bakış)

MEHMET EVKURAN

Doç.Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

-1-

Dinî liderler ya da dinî topluluklar tarafından yapılan açıklamaların, dünyada eskiden olduğundan daha büyük yankılar uyandırması, dinlerin etkinliklerinin artmasının tipik bir göstergesidir. Papa'nın İslam diniyle ilgili son açıklaması da bunun son örneği sayılır.

Bir parti, bir grup, bir cemaat vs. adına konuşan kişilerin çok da serbest oldukları söylene-
mez. Özellikle inanç gruplarını temsil eden liderler için bu daha bir geçerlidir. Papanın, Müslümanları inciten sözlerinin sadece alıntı yapmaktan ibaret masum bir davranış olmadığı açıktır. Bilenler bilir. Bir konuşmacı konuşmasında alıntı yaptığında, eğer eleştirmiyorsa bu onay anlamındadır. Tepkiler arttıktan sonra söylediklerini, en başta söyleyemez miydi?

Bir insanın ayağına farkında olmadan bastığı-
nızda özür dilersiniz. Çünkü bu yapılan anlık bir hatadır ve bir özür durumu düzeltir. Ancak öz-

rün düzeltmeyeceği durumlar vardır. Bir insan hakkında uzun uzun düşünüp planlar yaparak kasten ona zarar verdiğinizde, özrün kapatamayacağı bir yara açmış olursunuz. Papa'nın sözleri İslam'ın doğası hakkında derin politik ve teolojik kasıtlar içermektedir. Ayrıca milyonlarca Hıristiyan açısından otoritenin bir görüşü ve fetvası değerindedir. Bu sözler pek çok insanın İslam ve Müslümanlar hakkında boş yere önyargı geliştirmesine yol açmıştır. Karikatür krizinin yol açtığı sıkıntılar henüz sona ermemişken bu olayın patlak vermesi kışkırtıcı bir durum yaratmıştır. Bu nedenle Papa özür dilesen bile sözlerinin açtığı zihinsel yara kolaylıkla kapanacak gibi değildir. Bunu Müslümanlar açısından söylemedim. Zira Müslümanlar küçük bir jest karşısında affetmeye ve haksızlıkları unutmaya yatkındır. Ancak Batılı insan için durum farklıdır. Batı'da insanlar kolay unutmaz. Olayların ve sözlerin etkilerini belleklerinde uzun süre taşırlar. Dolayısıyla Papa en çok kendi cemaatini kışkırttığı için yanlış yapmıştır. Düzeltme görevi de yine ona düşer. Zira bir yandan barış ve diyalog nutukları atıp, diğer yandan da kurnaz biçimde kendi cemaatinin beynini Müslümanlar aleyhine kurgulamak açık bir tutarsızlıktır.

Papa özür diler mi? Bu iki açıdan imkansızdır: İlk olarak teolojik açıdan papa yanılmazdır. Hata yapmaz ki özür dilesin. Politik ve tarihsel açıdan da dileyemez. Diğer yandan Papa bildiğimiz anlamda modern zamanlara özgü bir birey değildir. Kendi adına konuşmaz. Bir sistem adına, koca bir Hıristiyan dünya ve kilise teolojisi adına konuşur. Onun Müslümanlardan dileyeceği özür, simgesel olarak temsil ettiği otoriteyi ve kitleleri küçültecektir.

Hıristiyanlık içinde diğer dinlere daha ılımlı bakan, en azından onların da hakikati kısmen taşıyabileceğini kabul eden kesimler vardır. Ancak egemen görüş Hıristiyanlığın hakikati tam ve yetkin biçimde temsil ettiğidir. Bilindiği gibi

yakın zamanlarda Yahuda hakkında başlatılan tartışmalar Yahudileri oldukça rahatsız etmişti. İslam'ın payına da tartıştığımız sözler düştü. Papa tecdid-i iman yapıyor. Hıristiyan dinsel kimliğini biliyor. Yapılan açıklamaların gerisinde yatan teolojik arka plan bu. Bundan çıkan sonuç; İslam da aralarında olmak üzere diğer dinlerin doğru yolda yürümedikleridir. Her din, hakikat iddiasında bulunur. Dahası bu iddiayı taşımayan dinsel inanç yoktur. Papa 16. Benedikt'in sözleri Hıristiyan geleneğinde zaten var olan bir görüşü dile getirmekten ibarettir. Peki Papa bu sözünden dolayı özür diler mi? Hayır dilemez, dileyemez. Bu teolojik olarak imkânsızdır. Gerçeği bu kadar yalın olarak dile getirdiği için duyguları incinen insanların olmasını üzüntü verici bulmuştur. Bu davranışı, sözlerinin yanlış olduğunu kabul ettiği anlamına gelmez. Ve eğer bir sürpriz yapıp özür dilerse radikal bir davranışta bulunmuş olur. Dünyanın böylesi radikal çıkışlara şiddetle ihtiyacı var...

Sevgi dini olarak ortaya çıkan Hıristiyanlığın Haçlı seferlerine nasıl dinsel destek sunduğu merak konusudur. Tanrı için sevmek ilkesinin Tanrı için öldürmek ilkesine dönüşmesi, iktidarın baştan çıkarıcı etkisi hesaba katılmaksızın açıklanamaz.

Bir dinin kendi hakikatinden vazgeçmeksizin diğer inanç gruplarının dinsel varlığını kabul etmesi nasıl mümkün olur? Hakikat kavramı her dini, evrensellik stratejileri geliştirmeye zorlar. Evrenselleşmeye çalışan din, zorunlu olarak toplumsal kurumlara başvurur. Diğer inanç grupları üzerinde egemenlik kurmaya çalışan bir din, iktidarla gönüllü bir ittifak kurar. Sevgi dini olarak ortaya çıkan Hıristiyanlığın Haçlı seferlerine nasıl dinsel destek sunduğu merak konusudur. Tanrı için sevmek ilkesinin Tanrı için öldürmek ilkesine dönüşmesi, iktidarın baştan çıkarıcı etkisi hesaba katılmaksızın açıklanamaz. Nitekim Kudüs'ü ele geçir-

mek için toplanan Haçlılara Hıristiyan vâizler "Kâfir öldürmek cinayet değildir. Cennete götüren bir davranıştır." diyorlardı. İnsan öldürmeyi cinayet olmaktan çıkarıp ibadete dönüştüren şey, yer değiştirmiş ve maskelenmiş iktidar arzusundan başka bir şey değildir.

Kutsalın lütfuna uğramış her topluluk, onun sunduğu avantajları tüketmenin yanında, kutsalın yol açtığı buharlaşma riskiyle de baş etmek zorunda kalmıştır. Toplum bir varlık ola-

Moderniteyle birlikte evrensellik düşüncesinin daha saldırgan ve dinsellikten arınmış yeni bir versiyonu ortaya çıktı. Dünyayı politik ve kültürel olarak biçimlendirmek, Batı'nın kendi dışındaki dünyaya bakışında temel politikayı oluşturdu.

rak tarihe tutunmak ve kök salmak ister. Dinin bu temel toplumsal arzuya örtüşmeyen yorumları, yine din tarafından tasfiye edilir. Aslında bu süreci yöneten şey, toplumsal aklıdır. Dinsel ve politik kurumlar, kutsalı bir vahşilik ve yıkıcılık olarak yaşamak isteyen alternatif dinsel yorumların eleştirisi üzerine yükselip meşrulaşır. Her dinsel kültür, fanatizmi kendine zarar verici bir güç olmaktan çıkarmak durumundadır. Lüzumu halinde kullanılmak üzere belli oranda şiddet el altında tutulur. "Beni yeyip zayıflatacağına, ötekini bitirsin!" mantığı gizlice çalışır. İslam geleneğinde de Ehl-i Sünnet'in egemenlik kurması, toplumsal aklın kendini güvene alacak mekanizmalar üretmesiyle ilgilidir. Gerek ilk halife Ebu Bekir'in karşılaştığı olaylar ve gerekse Haricî hareketin geride bıraktığı iz, merkezileşme olmuştur. Konunun hierofani tartışmalarıyla ilgili yönü ise daha renklidir. Zamana dahil olan ve mekanla bağ kurarak somuta dönüşen kutsal, yatışmaya başlar. Coşku, yerini sükûnete, iman da akla bırakmaya başlar. Her şey mekân olmaya, mekânlaşmaya zorlanır. Sonuçta her din şu ya da

bu biçimde bir dinsel bürokrasi kurar. Papayı makamına oturtan ve yöneten etken, asırlardır süregelen dinsel bürokrasiden başka bir şey değildir!

- II -

Dinlerin, özellikle İbrahimî dinlerin (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam) kendilerince birer evrensellik fikri oluşturdukları ileri sürülür. Böylece küreselleşme ve tahakküm arzusunun Kapitalizm ve modernizm öncesi dünyadaki izleri bulunmuş olur sanki!... Moderniteyle birlikte evrensellik düşüncesinin daha saldırgan ve dinsellikten arınmış yeni bir versiyonu ortaya çıktı. Dünyayı politik ve kültürel olarak biçimlendirmek, Batı'nın kendi dışındaki dünyaya bakışında temel politikayı oluşturdu. Farklılıklar bir tehdit ve düzeltilmesi gereken anormallikler olarak algılandı. Oysa farklılık ve çoğulculuk modern öncesi dönemlerde, büyük dinsel toplumların genel karakterini oluşturmaktaydı. İspanyol kenti Briviesca'da kralın oğlu için yapılan bir karşılama töreninin ayrıntılarını arşiv kayıtlarına dayanarak anlatan Ortega Y Gasset, 15. yüzyıl insanının dünya görüşünü vermektedir. Özenle hazırlanan karşılama töreni oldukça renklidir. Kendi mesleklerinin özel kıyafetlerini giyen ve bağlı oldukları loncaların sancaklarını taşıyan gruplar, Kralın önünde resmi geçit yapmaktadırlar. Onların arkasından da kendi kutsal kitaplarıyla Yahudiler ve ellerinde Kur'an bulunan Müslümanlar yürümektedir.

Bu olaydan yola çıkan Gasset, 15. yüzyıl İspanyası'nda her varlığın, olduğu gibi olma, her nasılsa öyle görünme hakkının ve yükümlülüğünün bulunduğunu söyler. Var olmak demek, kendi farklılığıyla ve özel hiyerarşisiyle yaşamak demektir. Modern öncesi insan, farklılıkları soğukkanlılıkla karşılayacak bir bakış ve inanç içinde yaşıyordu. Ona göre varlığın çeşitliliği, Tanrı'nın yaratmasının ve iradesinin bir sonucuydu. Kesret, hikmetin bir gereği idi. Ancak çok geçmeden Yahudiler ve Müslümanlar

sürüldü, toplum homojenleştirildi. Kabileden olmayanlar artık bir tehdit ve tehlike olarak görülmeye başlandı. Her türden farklı toplumsal durumu ve pratiği bir meydan okuma olarak algılayan ilk modern insan, tektipleştirme arzuna kapıldı. Farklılıkları dışlamak ve belirli bazı kalıplar ekseninde bir dünya kurmak, ilk modern insanın işiydi.

"İnsan insanın kurdudur" anlayışı gelişerek "uluslar ulusların kurdudur" anlayışına o da "kültürler kültürlerin kurdudur" düşüncesine yol açtı. Bu düşünce zamanla öylesine doğallaştı ki sevgi, barış ve insan haklarının koruyucusu olan, olması gereken dinlerin de kimyasını bozdu. Büyük dinler, doğuşlarındaki varoluş kavgasının ardından büyük siyasal güçlerle bütünleştiler. Bu bütünleşme, hem dine hem de imanı temsil eden iktidarlara evrenselleşme yolunda avantajlar sundu. Dinin toplumsallaşması, kimlik edinmenin de gerçekleştiği bir süreçtir. Burada din, metafizikten çok gördüğü toplumsal işlevleriyle ortaya çıkar. "Dünya kurma" ve buna süreklilik kazandırma ihtiyacı, her toplumun başarması gereken bir aşamadır. Peter Berger'in sözünü ettiği "dünya kurma" ve "dünya koruma" da dinin de büyük katkısı olur. Dinsel inanç, bireyleri müminler olarak birbirine bağlamasının yanında onları sosyal varlıklar olarak da kenetler. İman, sadece Tanrı karşısındaki metafizik tutumları belirlemez, "öteki" karşısında izlenecek yolu da çizer. Böylece Tanrı, tarih ve toplum karşısında belirli bir tutum ortaya çıkar. Dünyayı kuran toplumsal akıl, ardından "dünyayı koruma"ya yönelir. Bu noktada din ile siyasetin uzlaştığını görmek mümkündür. Kadim dönemlerin iktidarlara, aynı anda hem dinsel hem de politik hakikati ellerinin altında tutuyorlardı. Bu eksende belirginlik kazanan dinsel ve toplumsal değerlerin yorumsal olduğunu söylemeye gerek var mı? Toplumsal akıl, Tanrı'nın mesajını olduğu gibi değil, kendini onaylayacak şekilde "anlar." Bu, aklın felsefecilerin anlattıklarının aksine (ya da bunun ya-

Toplumsal akıl, Tanrı'nın mesajını olduğu gibi değil, kendini onaylayacak şekilde "anlar." Bu, aklın felsefecilerin anlattıklarının aksine (ya da bunun yanında) dünyevî çıkarları sağlamaya yönelik fırsatçı (oportünist) bir aygıt olmasıyla da yakından ilgilidir.

nında) dünyevî çıkarları sağlamaya yönelik fırsatçı (oportünist) bir aygıt olmasıyla da yakından ilgilidir. Kurulu yapıyı destekleyen bir ortodoksi gelişir. Siyasal ve toplumsal merkezleşmeyle, dinsel merkezleşme birbirlerini besleyecek şekilde ilerler. Her toplum, kendi varlığını sürekli kılacak, haklılaştıracak bir akıl yapısı geliştirir. Tarihin bir açıdan okunması ve anlamlandırılması da bu sürece eşlik eder. İşte ilk müminler ile sonrakiler arasında, bunca çaba ve kendini zorlamalara karşın bir türlü kapanamayan fark da buradan kaynaklanır. Tarihsel olayın biricikliği ve tekrar edilemezliğinin yanında, büyük yorumlarla kuşatılan dinsel kimliğin evcilleşmeye ve sabitlenmeye zorlandığı görülür. Bu süreçte ortaya çıkan dinsel kimlik, daha çok tarihsel ve sosyal kaygıların taşıyıcısı olup çıkar. Hakikati ve erdemi arayan cesur ve bilge ruh zayıflar, hakikati bulan ve onu muhafaza etmeye odaklanan tutucu bir ruh gelişir. Bu yüzden öncekilerin inancı ile sonrakilerin inancı aynı sonucu vermez. Sonrakiler inançlarını tarihsel ve politik yoğunluklu bir kimlik olarak yaşarlar. Ve artık inananların davranışlarına salt metafizik ve etik ilkeler değil, bunların yanında toplumsal kaygılar da yön vermeye başlar. Bu, inancın toplumsallaşmasının bedelidir. Din, değiştirmek istediği dünyanın bir parçası olmuştur. Belirlemeye çalıştığı şeyler tarafından belirlenmeye başlamıştır. Bu gerçeği derinden hisseden bilgiler ise hakikat arayışını yücelttiler. Onlar dinlerin, hakikatin bir formülü değil, sadece bir hikâyesi olduğunu "gördüler". Tıpkı Joseph Campbell'in, Tanrı'nın Maskeleri (The Masks of God) adını verdiği gibi her din, gerçekte kutsalın sadece bir yönünü temsil

eder. Hakikatin ışığını yüreklerinde hissedenler inançlarından vazgeçmeksizin başkalarının inançlarına saygı duydular. Diğer dinden olan gönüldaşlarını anladılar. Hiç kuşkusuz kutsala dair farklı hikâyelerin de mümkün olduğunu düşündüler. Bu kavrayışa ulaşmayan bir dinsel düşüncenin, imana dayalı fanatizm türleri üretmesi ise sadece bir konjonktür sorunudur.

Sonrakilerin inanç dünyasını belirleyen dinsel kurumlar, inananların kimliğini belirler. Her türden kimlik davranışı, sıkı ya da gevşek tanımlara ve betimlemelere dayanır. Bu bireyin derinliklerinden gelen anlam arayışından farklıdır. Belki de bir ölçüde onun aşırı, abartılı, istismar edilmiş ve çarpıtılmış bir biçimidir.

Papa'nın sözleri sadece Müslümanları incitmedi. Eminim Batı'da da akli selim her insanı rahatsız etti. Asıl önemli olanın ise, dinsel kimliklere içkin bulunan ve pusuda bekleyen politik öğeleri de kışkırtıp güncelledi.

Politik dünyaya yön ve renk veren bir bilgilen-dirme sistemi olarak çalışır. Açık, kaba ya da estetik, örtük bu sistemi kurmamış bir toplumsal varlık diğerlerinin yanında yaşamını sürdürmez.

Politik var oluşu belirleyen şema sayesinde, kimlik için dost ve düşman koordinatlar saptanır. Belirsizliklerle yaşamak ağır bir yükür çünkü. İyicil ve kötücül eksenler, benliğin gözünde yalnızca şimdiki zamanı değil tarihi de tanıdık kılar. Bu arada antagonizma ve dışlayıcılık, kimlikler için kurucu bir işlev görür. Benliği diğerlerinden ayıran bir çizgi olmasaydı eğer, kimliği kuran kendilik bilinci de gelişmezdi. Ancak dinin kimlikle bütünleşmesi her zaman hayırlar getirmez. Tarihte kalan, kalması gereken sorunlu tikel anlar, politik çatışmalar dinsel olduğunda kimliğin ayrılmaz birer parçası olur. Ebedîlik kazanır. İnananlar sanki din-

lerinin bir parçasıymış gibi bu gereksiz ağırlıklarını zihinlerinde taşırlar. Gerçek varoluşsal kaygılar yerine sahte acılara talim ederler. Papa'nın sözleri sadece Müslümanları incitmedi. Eminim Batı'da da akli selim her insanı rahatsız etti. Asıl önemli olanın ise, dinsel kimliklere içkin bulunan ve pusuda bekleyen politik öğeleri de kışkırtıp güncelledi.

- III -

Hıristiyanlığın kendini sevgi dini olarak sunması, kendi tarihini, özellikle tüm bir Ortaçağı unutmamasıyla mümkündür. İslam'ı kılıç dini olarak görmelerinin temelinde iki duygu yatar: ilki, *"Hakikat olmayan bir dinin, geniş bir coğrafyada bu kadar hızlı yayılması ancak inanç ve irade dışındaki bir etkenle, şiddetle ve kılıçla mümkün olabilirdi!"* düşüncesidir. Diğeri ise kendi cinayetlerini ört bas etme arzusudur. Dan Brown'un Da Vinci Code romanını ve onun Batı'daki yankılarını anımsayalım. Romanda işlenen tema İsa'nın son günlerinde onun hayatına giren Magdalenalı Meryem adlı kadının (ve onunla aynı akibeti paylaşan yüz binlerce kadının yaşadığı) hazin öyküsüdür. Resmî kilise öğretisi Magdanelalı Meryem'i bir sokak kadını olarak sunar. Oysa en azından romanda Maria Magdanela İsa'nın eşidir. İsa çarmıha gerildiğinde ise hamiledir. Nitekim bir süre sonra bir kız bebeği dünyaya getirir ve İsa'nın soyu dünyaya gelen bu bebekle devam eder.

Oysa kilisenin anlattığı hikâyeye çok farklıdır. Pagan Roma imparatorları İsa'nın dinine şiddetle karşı koydular. Hıristiyanlara akıl almaz işkenceler yaptılar. Bu dini tüm güçleriyle bastırma-ya çalıştılar. Ancak tam üç yüz yıl süren bu mücadeleye sonunda Roma'nın geldiği nokta mezhep ve din farklılıklarının yol açtığı bölünme tehlikesi oldu. İmparator ani bir kararla Hıristiyanlığı resmi din ilan etti. Asıl önemli süreç de bundan sonra başladı. Resmileşen Hıristiyanlık yozlaşmaya ve pagan yorumların etkisi altına girdi. İsa'nın tanrısallığı tezi bu süreçte resmî-

leşti. Magdalena'nın dramı burada ortaya çıktı. Bu kadının varlığı bile kilise tarafından ayakta tutulan resmî Hıristiyan görüşü alt üst etmeye yeter. İsa'yı Tanrı'nın oğlu sayan kilise İsa'nın eşi ve çocuğunu reddeder. Romana göre kilise tarafından başlatılan ve tamamen kadınları hedef alan ünlü cadı avları cinayetlerinin amacı İsa'nın kız bebeğinden gelecek olan soyunu kurutmaktı. Bilindiği gibi Vatikan bu romandan oldukça rahatsız olmuş ve karşı bildirimler yayınlama ihtiyacı hissetmiştir. Yahudi dünyaperestliğine karşı öte dünyacı bir dindarlığı, savaş yerine sevgiyi öne çıkaran Hıristiyanlık'ın tarihi, kendi içinde ve dışında gerçekleştirdiği kutsal savaşlarla doludur.

Gerçek şu ki yaşamla iç içe olan gerçek bir din, yeryüzündeki şiddeti görmezden gelemez. Bu açıdan hiçbir dini, kategorik olarak "savaş dini" ya da "sevgi dini" olarak nitelemek sahici değildir. Bu, inananların izlediği sosyal sürece bağlı durumsal bir problemdir. Siz savaşırırsanız dininiz savaşçı, sevgi gösterdiğinizde ise sevgi dini olur. Ne İslam ne de Hıristiyanlık bunun dışında kalamaz. Ancak dinler, tarih önünde bu kadar edilgen değildir. İzledikleri tarihsel süreci bir yana koyup kutsal metinlerine baktığımızda her dinin, henüz gerçekleşmemiş hayat dolu mesajları içerdiği görülür. Bunları ortaya çıkaracak ve güçlü dinsel söylemlerle savunacak teologlara her zamankinden daha çok ihtiyaç var!

Burada demokrasi teorisinin ve liberalizmin yetersiz kaldığı bir aşamadan söz ediyoruz. İş, dünyada barışın derinleştirilmesine geldiğinde toplumsal teorilerin nefesinin yetmediği düzeylerde, derûnlarda, insanın değerler dünyasında atılması zorunlu adımlar vardır. Kabaca söylersek insan, anlam arayışı içinde olan bir varlıktır. Toplumsal söylemler, bireyleri uyumlu yurttaşlar olmaya, yasalara uymaya, çok çalışmaya (ki bunlar püriten ahlakın ilkeleridir) özendirir dursun, modern dünyanın başarısızlıklarından

Dünyanın büyüünün bozulmasını izleyen modern dönemler boyunca insanı, tüketen (homo economicus) ve çıkarları peşinde koşan bir varlık olarak algılayan modern paradigma, kadim dünyaya ait saydığı inançlara ve dinlere sosyolojik olarak bile duyarlı olmadı.

ve çarpıklıklarından beslenen daha derinlikli radikal söylemlerin çekiciliği artmakta. İnsanlar "gerçeği" bu yapılanmalarda bulduklarını sandıkları ölçüde de dünya barışı tehdit altında demektir. Demokrasi, insan haklarına saygıyı yüceltir. Bunu seküler düzeyde yapar. Herhangi bir din tarafından meşrûlanmaya da ihtiyaç duymaz. Ancak tam da bu nedenle, insana derinlikli bir hayat vaad etmekten uzaktır. Liberalizm ise bireyin her türlü baskıdan özgürleşmesini savunur. Ancak özgürleşen bireyin, edindiği özgürlükle ne yapacağı hakkında bir fikri öne sürmez. Hoş bunu yapmayı da istemez. Dünyanın büyüünün bozulmasını izleyen modern dönemler boyunca insanı, tüketen (homo economicus) ve çıkarları peşinde koşan bir varlık olarak algılayan modern paradigma, kadim dünyaya ait saydığı inançlara ve dinlere sosyolojik olarak bile duyarlı olmadı. Şimdi ise "kutsalın geri dönmesi" ve "öç alması"na karşı tümüyle hazırlıksızdır.

Dünya barışının kurulmasının, kaçınılmaz biçimde dinî ve teolojik bir hamleye ihtiyaç duyduğu ortadadır. Bireyi derinden kavrayan, inançlarını oluşturan ve yaşamını aydınlatan dinsel ve ahlakî söylemlerin gücü her geçen gün daha bir artmaktadır. Dünya dindarlaşmaktadır. Bu başlı başına iyi bir haber sayılmaz. "Ne yönde ve nasıl dindarlaşıyor, bunun toplumsal sonuçları nelerdir," sorularının cevaplanması gerekir. İnançları uğruna yaşamaktan ve paylaşmaktan çok, ölmeyi ve öldürmeyi arzulayan sözüm ona dindar kadrolar, el birliğiyle dünyayı kıyamete hazırlıyorlar. Dinlerin içlerinden çıkartacakları inandırıcı ve kalıcı

barışçıl söylemler, hukuktan ve yapılan anlaşmalardan daha etkili olacaktır. Ancak "Hepimiz kardeşiz." ya da "Birbirimize saygı gösterelim." türünden çokça tüketilmiş sloganlara başvurmak yerine, her dinin kendi tarihinden ve teolojik geleneğinden gelen çatışmacı öğelerle cesurca yüzleşmesi gerekir. İktidar arzusundan sıyrılmış saf inancı ortaya çıkarmak için her dinin, siyaset ile ilişkisini gözden geçirmesi zorunludur. Tarih göstermiştir ki din ve siyaset bir araya geldiğinde zararlı çıkan daima din olmuştur. Yaşayan büyük dinlerin, çoğunlukla politik reflekslere sahip olması bunu yeterince kanıtlar.

Moderniteyle birlikte dinin toplumsal yaşam üzerindeki etkisinin ortadan kalktığı sanılageldi. Özellikle politika ve uluslararası ilişkiler gibi salt seküler alanlarda dinlerin hiçbir fonksiyonunun olmadığı buradaki işleyişin sadece çıkarlara ve akla göre düzenlendiği ilan edilmişti.

- IV -

Moderniteyle birlikte dinin toplumsal yaşam üzerindeki etkisinin ortadan kalktığı sanılageldi. Özellikle politika ve uluslararası ilişkiler gibi salt seküler alanlarda dinlerin hiçbir fonksiyonunun olmadığı buradaki işleyişin sadece çıkarlara ve akla göre düzenlendiği ilan edilmişti. Milenyumla birlikte bu yargının da değiştiğine tanık oluyoruz. Laik Avrupa karşısında din-dar ve muhafazakar Amerika'nın sergilediği dış politika dinin politikaya geri çağrılışı anlamına geliyor.

Bu sadece dışardan yapılan ve tahmine dayanan bir analiz değildir. Amerikan politikasını yöneten, ekonomik ve idarî bürokrasisini elinde tutan kesimlerin bağlantısı incelendiğinde (ki bu hiç de gizli kapaklı bir konu değildir.) din-politika ilişkisinin ürktücü biçimde nasıl da sıkıca kurulduğu görülebilir. Bilindiği gibi Ameri-

kan başkanı George W. Bush ve onu destekleyen cumhuriyetçi partinin toplum ve siyaset anlayışını belirleyen önemli etken Hıristiyan evanjelik mezhebidir. Evanjelizm, milenyumcu bir mezheptir. Apokalipse kavramına derinden inanırlar. Buna göre dünyanın sonuna doğru ilerlemekteyiz. Tanrı krallığının kurulması zamanı yaklaşmıştır. Bu arada önemli bir not olarak belirtelim: Yahova şahitleri dünyanın sonu geldiği için kendilerini hazırlamaktadırlar. Dünyadan elini eteklerini çekmekte ve kendilerini hayır işlerine vermektedirler. Evlenmekten kaçınmakta, mallarını dağıtmakta ve olabilecek en sade ve imanlı biçimde Mesih'in gelişini karşılamaya hazırlanmaktadırlar.

Bazı Hıristiyan mezhepleri Tanrı krallığının kendiliğinden kurulacağını, bunun için insan iradesinin ve çalışmasının hiçbir rol oynamaya-çağına inanırlar. Dolayısıyla bunu gerçekleştirmek için çalışmaya gerek yoktur. Tanrı, nasıl İsa'yı göndererek insanlığın günahlardan kurtulmasını sağlamışsa aynı şekilde kendi krallığını yine kendi gücü ve iradesiyle kuracaktır. Evanjelikler ise Tanrı krallığını kurmanın gerçek Hıristiyanlar için vazgeçilmez bir görev olduğuna inanırlar. Buldukları her konumda politika, ekonomi, ticaret, kültür, medya vb. etkin biçimde çalışarak Tanrı krallığına hizmet etmenin üstün bir görev olduğuna inanırlar.

İsa ve kilise düşmanlarıyla savaşmak bir görevdir. Başta devlet olmak üzere tüm kurumlar bu yüce hedef doğrultusunda kullanılması gereken bir araçtır. Ortaçağ'da egemen olan ve krallıkların dinin hizmetinde çalışması gerektiğini buyuran anlayışın güncellenmiş bir versiyonuyla karşı karşıyayız.

Öteden beridir Yeni Ahit ve Eski Ahit kavramları üzerine düşünürdüm. Müslümanlar açısından biri Tevrat'ı diğeri ise İncil'i ifade eder bu kavramlar. Ancak bunların Hıristiyanlarca nasıl yorumlandığını ve özellikle de evanjeliklerce nasıl anlaşıldığını öğrenmek, yukarıda yer alan

açıklamalarla birleştirildiğinde çok çarpıcı bir tablo ortaya koyar. Evanjelikler, Eski Ahit mensuplarının (Tevrat ve Yahudiler) Tanrı krallığını yeryüzünde inşâ etme konusunda görevlendirildiklerini ancak bunda başarılı olamadıklarına inanırlar. Bu yüzden Tanrı, ahdini başka insanlarla yenilemiş ve bu görevi Hıristiyanlara vermiştir. Yeni Ahid (Ahd-i Cedîd) kavramının anlamı budur onlarca. Bu nedenle Amerika seçilmiş bir kıtadır. Amerikan halkı da seçilmiş bir halktır. Kuşkusuz ki seçilmiş olan halk; beyaz, Hıristiyan ve yönetici egemen kesimdir.

Konunun bizler için önem taşıyan en stratejik yönü ise Tanrı krallığının nerde kurulacağı sorunudur. Şöyle düşünenler çıkabilir: "Canım ne var bunda, her dinin kutsalları ve ayrıcalıklı mekanları vardır. Onlar da gitsinler Tanrı krallığını nerede isterlerse orada kursunlar." Tanrı krallığı başka bir dünyada değil bu dünya coğrafyasında kurulacaktır. Eski papa (Jean Paul) bir konuşmasında şunları dile getirmiştir : "1. bin yılda Hıristiyanlık Avrupa'da, 2. bin yılda Afrika'da yayıldı. 3. bin yılda ise Asya ve Orta Doğu'da yayılacaktır." Yani Hıristiyanlık doğduğu topraklara tekrar muzaffer olarak dönecektir. Papa'nın bu sözleri bir kehanet değil hedef anımsatma olayıdır. Bu ana kadar Avrasya ve Orta Doğu'da pasif misyonerlik politikası izleyen kilisenin milenyumla birlikte açık bir yol izlemeye başlaması bununla birlikte düşünülmelidir. Hıristiyan entelektüeller dinler arası diyaloga, misyonerliğin yeni bir versiyonu gözle bakarlar. (Onların böyle bakmasının diyalog çabalarının değerinden asla bir şey kaybettirmediğini de belirtmem gerekir.)

Analizde dine yer vermek ya da ilişkilerde dini önemsemek, basit anlamda bir ideolojik tutumla sınırlandırılmaz, bu optik bir sorun da değildir, dindar olmak ya da olmamakla hiç ilgili değildir. Dinin gücü artıyor. Biz laikliği içte temellendirmeye çalışırsak, dünyada bizim dışımızda çok güçlü adamlar ve gruplar dinsel

güdü ve amaçlarla davranmaktadırlar. Eskisinden daha yoğun biçimde kurulan ittifaklar, izlenen dış politikalar, bölgesel stratejiler ve başlatılan savaşlar, saptanan düşmanlar (yeni düşman: terörist Müslüman dünyadır.) Neo-con'ların dış politika anlayışını belirleyen etkenler arasında dinin merkezi bir yeri vardır, dersek abartmış olmayız.

**Amerika seçilmiş bir kıtadır.
Amerikan halkı da seçilmiş bir halktır.
Kuşkusuz ki seçilmiş olan halk; beyaz,
Hıristiyan ve yönetici egemen kesimdir.**

Amerika'nın sabit bir dış politika izlediğini ve başkanın kişiliğine göre değişkenlik göstermediğini öne sürenler vardır. Ben öyle düşünmüyorum. Demokrat Bill Clinton döneminde Amerika'nın Orta Doğu ve İslam dünyasına yaklaşımını hatırlayalım. Neo-con'lar olarak da nitelenen Cumhuriyetçi Parti yönetimi dönemlerinde ABD-İsrail yakınlaşması tesadüfi değildir. Bu yakınlaşma sadece politik de değildir. Çok güçlü teolojik nedenler vardır. En azından Eski ve Yeni Ahid bağlarının, Tanrı krallığının günümüzdeki en güçlü ve tehlikeli düşmanı olan ve Tanrı krallığının önemli merkezlerini elinde bulundurduğunu İslam dünyasına karşı işbirliği yapmalarının gerisinde yatan teo-politik aklı anlamamız kesinlikle zorunludur. Şiddetin beslediği kökeni fark etmek onunla baş etmenin ilk adımımızdır. Geriye, barış, adalet ve özgürlük için kararlı biçimde çalışmak kalıyor! Belirtmeye bile gerek yoktur ki güçlüler tarafından desteklenmeyen hiçbir barış girişiminin tarihte başarıya ulaşması mümkün olmamıştır. Şu halde elinizde, güce yön ve akıl verecek kitap ve hikmetin bulunması ne kadar önemliyse, "besili atlarınızın" bulunması da bir o kadar elzemdir. ■